

РОЗДІЛ I

НЕОЧІКУВАНА ГОСТИНА

У норі попід землею жив собі гобіт. Ні, не в бридкій брудній вологій норі, де звідусіль стирчать хвости хробаків і смердить тванню, але й не в сухій і порож-

ній піщаній норі, де ні на що присісти й нічого з'їсти: то була гобітська нора, а отже — з усіма вигодами.

Вона мала довершено круглі двері, схожі на вікно в каюті вітрильника, — пофарбовані в зелений колір, із блискучою кулястою ручкою з жовтої міді рівно посередині. Двері провадили до трубоподібного передпокою, схожого на залізничний тунель, — дуже зручний незадимлений тунель, із панелями та кахляною підлогою, встеленою килимами, з полірованими стільцями вздовж стін і силою-силенною гачків для капелюхів і пальт, — гобіт любив гостей. Тунель зміївся далі й далі, заглиблюючись простісінько (але не навпростець) у схил пагорба — Пригірка, як його називали всі, хто жив на багато миль довкола, — й у тунель виходило безліч маленьких круглих дверцят, то з одного боку, то з другого. Підійматися сходами — це було не для гобіта: спальні, ванні кімнати, льохи, комори (їх було чимало), гардеробні (він мав цілі кімнати, призначені для одягу), кухні, їдальні — всі вони розташовувалися на тому самому поверсі й навіть у тому самому коридорі. Найкращі кімнати були по ліву руку (якщо йти досередини), бо тільки вони мали вікна, глибоко посаджені круглі вікна, що виходили в садок і на прилеглі луки, які спускалися до річки.

Наш гобіт був дуже заможним гобітом на прізвище Торбин. Торбини жили, сусідячи з Пригірком, іще хтозна

відколи, і їх вважали тут дуже респектабельними — не лише тому, що більшість Торбинів були багатії, але й тому, що вони ніколи не встрягали в жодні пригоди та не робили нічого несподіваного. Можна було заздалегідь знати, як Торбин відповість на те чи інше питання, тож і не завдавати собі клопоту запитувати його. Та ця історія — саме про те, як Торбин устрягнув-таки у пригоду і як йому, на його власний подив, довелося робити і казати речі цілком несподівані. Він міг утратити пошану сусідів, проте досягнув... — ну, ви самі побачите, чи досягнув він, урешті, чогонебудь.

Матуся оцього нашого гобіта... — до речі, а хто такий гобіт? Я гадаю, гобітів сьогодні треба якось описати, адже вони стали рідкісними і почали триматись осторонь від Великого Народу, як вони називають нас. Вони є (чи були) маленькими чоловічками, десь до половини нашого зросту, і меншими, ніж бородаті гноми. У гобітів борід немає. У них також мало або й зовсім немає нічого чарівного, за винятком звичайних буденних чарів, які допомагають їм зникати безшумно та швидко, коли дурні здоровані, як-от ви чи я, немов слони, незграбно сунуть у їхній бік, зчиняючи шум, який можна почути за милю. Гобіти схильні до повноти; вони вдягаються в усе яскраве (переважно в зелене та жовте); не носять взуття, бо від природи мають на ступнях товсту підошву та густе і тепле брунатне хутро, подібне до волосся в них на головах (тільки не кучеряве); мають довгі вправні брунатні пальці, добродушні обличчя і заливаються глибоким мелодійним сміхом (особливо після обіду, який вони залюбки заживають двічі на день, коли вдасться). Тепер ви знаєте досить, отож можна розповідати далі. Як я почав було говорити, матусею цього гобіта — тобто Більбо Торбина — була знаменита Беладонна Тук, одна з трьох славних доньок Старого Тука, старійшини гобітів, котрі жили за Річкою — власне, маленькою річечкою, що протікала біля підніжжя Пригірка.

Подейкували (в інших родинях), що в далекому минулому один із Тукових предків узяв собі за дружину ельфіню. Це, звісно, дурниці, проте в усіх Туків, напевно, було щось не зовсім гобітське, бо час від часу хтось із їхнього клану вирушав на пошуки пригод. Вони делікатно зникали, і родина залагоджувала цю справу; та факт залишався фактом: Туки не були такі респектабельні, як Торбини, хоча, без сумніву, жили заможніше.

Не можна сказати, що Беладонна Тук зазнала коли-небудь якихось пригод, вийшовши заміж за Бунго Торбина. Бунго, який був батьком Більбо, побудував для неї (а частково і за її гроші) найрозкішнішу гобітську нору, яку тільки можна було знайти чи то під Пригірком, чи по той бік Пригірка, чи взагалі за Річкою, і прожили вони там до самого кінця своїх днів. І все-таки ймовірно, що Більбо, її єдиний син, хоч він і виглядав та повадився, як точна копія його статечного та добропорядного тата, успадкував від Туків щось дивацьке, що лише чекало нагоди, щоб вийти назовні. Нагоди, щоправда, жодного разу так і не трапилося, аж доки Більбо Торбин подорослішав, дожив приблизно до п'ятдесяти чи скількох там літ, мешкаючи в чудовій гобітській норі, яку побудував його батько — його я щойно вам описав, — і здавалося, що тепер він уже ніколи не зрушить із насидженого місця.

Через якийсь дивний збіг обставин одного ранку багато років тому — стояла благословенна світова тиша (тоді було менше гамору та більше зелені, ніж тепер, а гобіти ще були численними і розкошували), і стояв у дверях після сніданку Більбо Торбин, палячи надміру довгу дерев'яну люльку, яка сягала мало не волохатих пальців на його ногах (з охайно розчесаним хутром), — поруч проходив Гандальф. Гандальф! Якби ви чули бодай чверть того, що чув про нього я, — а чув я лише децицю з усього того, що розповідають — ви були би готові до будь-якої славної оповіді. Оповіді та пригоди виростили мов гриби скрізь, де

ступала його нога. Він не проходив повз Пригірок довгі віки, чи не відтоді, як помер його приятель, Старий Тук, отож гобіти майже забули, як він виглядає. Востаннє він бував у власних справах біля Пригірка та по той бік Річки, коли всі вони були маленькими гобітенятами — хлопчиками та дівчатками.

Тож того ранку Більбо, нічого такого не сподіваючись, побачив просто собі дідугана з патерицею в руці. Він мав високий гостроверхий капелюх, був одягнутий у довгий сірий плащ, на шії мав сріблястий шарф, поверх якого аж до пояса звисала довга біла борода, а на ногах — величезні чорні черевики.

— Добрий ранок! — привітався Більбо, не маючи на гадці нічого іншого.

Сонце сяяло, і трава була напрочуд зелена. Проте Гандальф зиркнув на нього з-під довгих кошлатих брів, які вибивалися за широкі криси його капелюха.

— Що ти маєш на увазі? — спитав він. — Бажаєш мені доброго ранку, чи гадаєш, що цей ранок добрий, незалежно від того, хочу я цього чи ні, чи що цього ранку ти сам почувашся добре, чи що цього ранку всім належить бути добрими?

— Усе разом, — відповів Більбо. — До того ж це дуже гарний ранок для того, щоби викурити люльку на свіжому повітрі. Якщо маєте зі собою люльку, то присядьте поруч і скуштуйте мого тютюну! Нічого поспішати — попереду цілий день! — і Більбо сів на порозі, схрестив ноги й випустив чудове сіре кільце диму, яке не розірвалось, а знялось у повітря та попливло кудись за Пригірок.

— Дуже мило! — промовив Гандальф. — Але в мене цього ранку немає часу пускати дим кільцями. Я шукаю когось, хто б узяв участь у пригоді, яку я саме влаштовую, але дуже складно знайти кого-небудь.

— Ще б пак — у цих-от краях! Ми простий тихий народ, і пригоди нам ні до чого. Від них лише прикрі клопоти

і незручності! Через них запізнюєшся на обід! Я не можу уявити, що такого в них знаходять, — відказав пан Торбин, заклав великого пальця однієї руки за підтяжку і випустив друге, навіть більше, ніж перше, кільце диму. Потім він вибрав зі скриньки ранкову пошту і заходився читати, намагаючись не привертати уваги старого. Більбо вирішив, що вони з ним надто різні, й уже хотів, аби той пішов собі геть. Але старий не поспішав. Він стояв, не кажучи ні слова, спершись на патерицю й утупившись очима в гобіта, доки Більбо не стало геть-таки незручно й він почав навіть трохи сердитися.

— Добрий ранок! — проказав він урешті. — Нам тут не треба ніяких пригод, красно дякую! Вам слід було би пошукати охочих по той бік Пригірка або за Річкою, — цим він давав зрозуміти, що розмову закінчено.

— Як же багато всього ти вкладаєш у цей «Добрий ранок»! — протягнув Гандальф. — Тепер ти маєш на увазі, що хочеш відкараскатися від мене та що тобі буде найліпше, коли я заберуся звідси.

— Зовсім ні, зовсім ні, ласкавий пане! Скажіть-но, чи не відоме мені часом ваше ім'я?

— Так-так, ласкавий пане, — а я знаю *ваше* ім'я, добродію Більбо Торбине. І ти, Більбо, знаєш моє, хоча й не пригадуєш, що воно мені належить. Я — Гандальф, і Гандальф — це я! Це ж треба — дожитися до того, щоби з тобою так подобрийранкався син Беладонни Тук, ніби ти продаєш гудзики під дверима!

— Гандальф, Гандальф! Матінко моя! Чи не той мандрівний чарівник, котрий дав Старому Тукові пару магічних діамантових запонок, які застібалися самі собою і не розстібалися, доки їм не накажуть? Чи не той, хто не раз оповідав на вечірках такі чудесні історії про драконів, гоблінів і велетів, про рятування принцес і несподіване щастя, що падало на голови вдовиних синів? Чи не той, хто не раз улаштовував такі незрівнянно гарні феєрверки? Я їх пам'я-

таю! Старий Тук зазвичай затівав їх у ніч проти Літня! Розкішно! Вогні злітали догори, ніби великі лілеї, і гладіюлуси, і китиці мімоз, зависаючи у вечірніх сутінках!

Ви мали б помітити, що пан Торбин був зовсім не такий приземлений, як йому хотілося би про себе думати, а також що він дуже любив квіти.

— Світку мій! — провадив він далі. — Чи не той це Гандальф, котрий зворохобив стількох сумирних юнаків і дівчат, котрі вирушили кудись за небокрай на пошуки божевільних пригод? Усілякі дряпання по деревах у гості до ельфів чи плавання під вітрилами, плавання до чужих берегів! Гай-гай, життя тоді було таке ціка... я маю на увазі, що вам єдиному вдалося поперевертати в цих краях усе з ніг на голову. Вибачте ласкаво, та я й гадки не мав, що ви досі при ділі.

— При чому ж іще мені бути? — здивувався чарівник. — Але мені приємно, що ти дещо пам'ятаєш про мене. Принаймні в тебе, здається, залишилися добрі спогади про мої феєрверки — і це вже дарує надію. Отже, заради твого старого дідуся Тука та бідолашної Беладонни я дам тобі те, чого ти просиш.

— Вибачте ласкаво, та я нічого не просив!

— Ні, просив! Тепер уже двічі. Мого вибачення. Я даю його тобі. І до того ж зайду аж так далеко, що пошлю тебе на цю пригоду. Дуже втішно для мене, дуже добре для тебе — а ще, цілком імовірно, й корисно, якщо ти колись упоратешся з нею.

— Перепрошую! Я не хочу ніяких пригод, красно дякую. Не сьогодні. Добрий ранок! Утім, будьте ласкаві, заходьте на чай — коли тільки забажаєте! От хоч би завтра! Так, приходьте завтра! До побачення! — з цими словами гобіт розвернувся і шаснув у круглі зелені двері, зачинивши їх так швидко, як тільки наважився, щоби не здатися невихованим. Чарівники завжди лишуються чарівниками.

«Ну, і навіщо я запросив його на чай?» — картав він

сам себе, йдучи до комори. Він нещодавно поснідав, але подумав, що не завадило би з'їсти тістечко-друге і випити чогось після такого переляку.

Гандальф тим часом іще довго стояв перед дверима і тихенько сміявся. Тоді підійшов ближче й кінчиком своєї патериці надряпав на чудових зелених гобітових дверях якийсь чудернацький знак. Потім попрямував геть — приблизно тоді, коли Більбо доїдав друге тістечко й уже починав думати, що дуже вдало уникнув пригод.

Наступного дня він майже забув про Гандальфа. Він не пам'ятав би багато чого, якби не робив нотаток у спеціальній Книзі Візитів на кшталт: «Гандальф, чай, середа». Проте вчора він був надто схвильований, аби занотувати щось подібне.

Саме о порі чаювання несамовито закалатав вхідний дзвоник — і тоді він згадав! Він метнувся до кухні й поставив на вогонь чайник, витягнув іще одне горнятко і тарілочку, доклав на стіл зайве тістечко-друге й поспішив до дверей.

«Вибачте, що змусив вас чекати», — вже збирався сказати він, аж раптом побачив, що то зовсім не Гандальф. То був гном із блакитною бородою, заправленою за золотий пояс, і з блискучими очима під темно-зеленим каптуром. Щойно двері відчинилися, гном упхався досередини, ніби на нього тут чекали.

Він повісив свого плаща з каптуром на найближчий гачок і з низьким поклоном промовив:

— Двалін, до ваших послуг!

— Більбо Торбин — до ваших! — відказав гобіт, надто здивований, аби спромогтись у ту хвилину на якісь запитання. Коли мовчати далі стало геть незручно, він додав:

— Я саме збирався пити чай — прошу, заходьте і приєднуйтеся до мене, — це прозвучало, може, трохи натягнуто, але він намагався бути гостинним. А що би зробили ви, якби з'явився якийсь непроханий гном і

без жодних пояснень розвісив свої речі у вашому передпокої?

Вони зовсім недовго посиділи за столом, а точніше — ледве дійшли до третього тістечка, коли дзвоник закалатав знову, навіть іще гучніше.

— Вибачте! — сказав гобіт і подався до дверей.

«Ну, ось нарешті й ви!» — так він збирався привітати Гандальфа цього разу. Але то був не Гандальф. Замість нього на ганку стояв дуже старий на вигляд гном із білою бородою і в шарлатному каптурі. Цей гном теж заскочив до середини, ледве відчинилися двері, — так, ніби його було запрошено.

— Бачу, вони вже почали збиратися, — сказав він, кинувши погляд на Двалінів зеленій каптур, що висів на гачку. Він повісив свого шарлатного каптура поруч і зі словами: «Балін, до ваших послуг!» — приклав руку до грудей.

— Дякую! — промовив Більбо, хапаючи ротом повітря.

Якось незручно і згадувати, але оте *«вони вже почали збиратися»* прикро його схвилювало. Він любив гостей, однак любив бути знайомим із ними ще до їхнього приходу й видавав перевагу особистим запросинам. У голові в нього промайнула моторошна думка, що тістечка можуть швидко закінчитись і тоді він — як господар він пильнував свої обов'язки і виконував їх, як би важко це не було, — він сам залишиться ні з чим.

— Заходьте і випийте чаю! — тільки й спромігся вимовити він, глибоко зітхнувши.

— Трохи пива мене влаштувало би більше, якщо ваша ласка, добродію, — відказав білобородий Балін. — Але я не відмовлюся й від тістечка — особливо з кмином, якщо у вас знайдеться.

— Авжеж! — вихопилось у Більбо, на його власний подив, — і, так само дивуючись самому собі, він дременував до пивниці, щоби націдити кухоль пива, а тоді до комори,

щоб узяти два чудові круглі тістечка з кмином, які він спік того дня, аби перекусити після вечері.

Коли він повернувся, Балін і Двалін гомоніли за столом, ніби старі приятелі (до речі, вони були брати). Більбо підсунув до них пиво й тістечка, аж тут знову закалатав дзвоник, а потім іще раз.

«Напевно, тепер уже Гандальф», — думав засапаний Більбо, поспішаючи до дверей. Але то був не Гандальф. То були ще два гноми, обоє у блакитних каптурах, зі срібними поясами та жовтими бородами, і кожен мав по торбині з якимись інструментами та по лопаті. Вони заскочили до середини, щойно двері прочинились, — але Більбо вже годі було здивувати.

— Чим можу прислужитися, панове гноми? — спитав він.

— Кілі, до ваших послуг! — сказав один.

— І Філі! — додав другий.

І вони обидва зірвали з голів блакитні каптури й уклонилися.

— До ваших послуг — і до послуг ваших родичів! — відповів Більбо, згадавши цього разу про своє добре виховання.

— Бачу, Двалін і Балін уже тут, — сказав Кілі. — Дозвольте й нам приєднатися до гурту!

«Гурт! — подумав пан Торбин. — Мені не подобається це слово. Я неодмінно мушу присісти на хвильку, щоби зібратися з думками і випити чаю». Він зробив лише один-єдиний ковточок — примостившись у куточку, доки четверо гномів, засівши круг столу, теревенили про копальні та золото, про клопоти з гоблінами та плюндрування, завдані драконами, і ще про безліч інших речей, яких він не розумів, та й не хотів розуміти, бо вони звучали надто попригодницьки, — коли «дзень-дзелень-дзень-дзелень» — дзвоник закалатав знову: так, ніби якимось пустотливе гобіте-ня намагалося відірвати від дверей ручку.

— Хтось прийшов! — сказав Більбо, кліпаючи.

— Хтось учотирьох, сказав би я, судячи за звуком, — озвався Філі. — Крім того, ми бачили, як вони йшли слідом за нами.

Бідолашний маленький гобіт упав на стілець у передпокої, обхопив голову руками і зачудовано замислився, що ж це трапилось, і що трапиться далі, і чи всі вони залишаться на вечерю. Тоді дзвоник закалатав знову, ще гучніше, ніж доти, й він мусив бігти до дверей. Гостей було навіть не четверо, їх було П'ЯТЕРО. Ще один гном підіспів, доки Більбо сидів у задумі. Ледве він потягнув за дверну ручку, як усі вони вже опинились у передпокої, вклоняючись один за одним і промовляючи: «До ваших послуг». Їх звали Дорі, Норі, Орі, Оїн і Глоїн. І миттю на гачках повисли два пурпурові каптури, сірий каптур, брунатний каптур і білий каптур, а гноми, запхавши широкі долоні за золоті та срібні пояси, покрокували до решти гостей. Це вже була майже юрба. Хтось зажадав елю, хтось — портеру, хтось — кави, і всі — тістечок, тож гобітові довелося добряче пометушитися.

Щойно на вогні опинилося велике горня кави, щойно закінчилися тістечка з кмином і гноми накиннулися на коржики з маслом — як пролунав гучний стукіт. Не дзвінок, а різке «тук-тук» у чудові зелені гобітові двері. Хтось грюкав палицею!

Більбо кинувся коридором, дуже сердитий, а водночас спантеличений і засмиканий — це була чи не найприкріша середя, яку він лише пам'ятав. Він рвучко відчинив двері — й гості попадали досередини один на одного. Ще гноми, ще четверо! А позаду стояв Гандальф, спираючись на свою патерицю та сміючись. Він продовбав добрячу заглибину в тих чудових дверях, а заодно стер таємничий знак, який надряпав на них минулого ранку.

— Обережніше! Обережніше! — загукав він. — Це не схоже на тебе, Більбо, примушувати гостей чекати на

порозі, а потім р-раз — і відчинити двері! Дозволь мені відрекомендувати Біфура, Бофура, Бомбура й особливо Торіна!

— До ваших послуг! — промовили Біфур, Бофур і Бомбур, ставши в ряд. Тоді вони повісили на гачки два жовті каптури, блідо-зелений і небесно-блакитний із довгою срібною китичкою. Цей останній належав Торінові, надзвичайно поважному гному, власне, самому Торінові Дубошиту, який був не надто вдоволений, гепнувшись на килимок біля дверей Більбо та ще й опинившись під Біфуром, Бофуром і Бомбуром. Хоча би тому, що Бомбур був надто огрядний і важкий. Торін насправді виглядав дуже бундючним і не сказав нічого про «послуги», та бідолашний пан Торбин так сипав перепрошеннями, що він нарешті буркнув: «Гаразд, забудьмо про це», — і перестав супитися.

— Тепер ми всі тут! — сказав Гандальф, оглянувши тринадцять каптурів, які рядочком висіли на гачках — найкращі відстібні каптури для вечірок, — і його власний капелюх, що висів поряд. — Веселеньке зібраннячко! Сподіваюся, для тих, хто спізнився, лишилося щось з'їсти і випити! Що це? Чай? Ні, дякую! Гадаю, мені краще випити трохи червоного вина.

— І мені, — сказав Торін.

— І малинового варення та пирога з яблуками, — додав Біфур.

— І тертих пиріжків та сиру, — докинув Бофур.

— І пирога зі свининою та салату, — приточив Бомбур.

— І ще тістечок, і елю, і кави, якщо ваша ласка! — закричали інші гноми з-за дверей їдальні.

— Та прихопи кілька яєць, будь ласка! — гукнув до нього Гандальф, коли гобіт пошкандибав до комори. — І принеси холодне курча та маринованих огірочків!

«Можна подумати, він не гірше за мене самого знає, які припаси в моїх коморах!» — подумав пан Торбин, який

почувався вкрай збентеженим і вже почав побоюватися, чи не впала була на його дім найзлощасніша з усіх пригод. Наскладуючи на великі таці різні пляшки і тарелі, ножі та виделки, склянки і тарілки, ложки й інше начиння, він добряче впрів, розчервонівся та розсердився.

— Від цих гномів лише гармидер і клопіт! — сказав він уголос. — Чому б їм не прийти і не допомогти мені? — Ні, ви лишень погляньте! Балін і Двалін уже стояли у дверях кухні, а за ними Філі та Кілі, й не встиг Більбо сказати «*гон*», як вони прожогом занесли і таці, й пару столиків до їдальні та заново все розставили.

Гандальф сів на чолі столу, тринадцятеро гномів — довкола, а Більбо, присівши на ослінчик біля каміна, гриз сухарик (апетит у нього геть вивітрився) і намагався виглядати так, ніби все йшло як звичайно, принаймні не скидалося на пригоду. Гноми їли і їли, балакали і балакали, а час минав. Нарешті вони повідсували стільці, й Більбо підвівся, щоби позбирати тарілки і склянки.

— Гадаю, ви всі залишитесь на вечерю? — запитав він якнайчемнішим ненав'язливим тоном.

— Звісно! — озвався Торін. — І після вечері. Ми не закінчимо наших справ допізна, та спершу нам треба помузикувати. А зараз поприбираймо!

Миттю дванадцятеро гномів (без Торіна: він був надто поважний і лишився погомоніти з Гандальфом) підхопилися з місць і поскладали все начиння на купу. Вони рушили до кухні, не чекаючи, доки звільняться таці, й у кожного на руці погойдувалася ціла вежа тарілок із пляшкою на самому вершечку, гобіт же біг за ними і майже пищав із переляку: «Будь ласка, обережніше!» А ще: «Будь ласка, не турбуйтеся! Я сам упораюсь!» Але гноми лише почали співати:

*Троцить порцеляну і бийте скло!
Тупіть ножі і гніть виделки!*

*Візьме тоді Більбо Торбина зло —
Молоком заливайте всі закапелки!*

*Ріжте скатерку, вино — навсібіч!
Розлитий жир ногами розносьте!
Пляшки — на друзки, а корки — в ніч!
Лишайте у спальні на килимі кості!*

*У чані з окропом мочить черепки,
Тоді здоровенним товчить макогоном,
А коли бодай щось заціліє-таки —
Хай собі котиться геть із розгоном!*

*Візьме тоді Більбо Торбина зло!
Отже, пильнуйте! Пильнуйте скло!*

Та вони, звичайно ж, не вчинили нічого з цих жахів, і все було вимито і прибрано без жодної шкоди та з блискавичною швидкістю, тимчасом як гобіт крутився посеред кухні, намагаючись простежити, що вони роблять. Потім вони повернулися до їдальні й побачили Торіна, який палив люльку, поклавши ноги на камінну решітку. Він випускав величезні кільця диму, і вони летіли, куди він їм велів: угору в димохід, чи за годинник на камінній полиці, чи під стіл, чи колами до стелі; проте, куди би вони не летіли, були не такі прудкі, щоб утекти від Гандальфа. Пах! — він випускав маленьке кілечко диму з короткої глиняної люльки, і воно прохоплювалося крізь чергове димове коло Торіна. Потім Гандальфові кільця зеленіли і, повернувшись, ширяли над головою чарівника. З них уже утворилася ціла хмара, і тому при тьмяному світлі Гандальф виглядав якимось дивно і достеменно по-чаклунськи. Більбо стояв нерухомо й дивився — він любив димові кільця, — а потім почервонів на саму думку про те, як пишався він учора вранці своїми власними кілечками, віднесеними вітром за Пригірок.

— А тепер трохи музики! — гукнув Торін. — Несіть-но інструменти!

Кілі та Філі кинулися до своїх торб і витягли маленькі скрипочки; Дорі, Норі й Орі повитягали флейти звідкілясь із-під плащів; Бомбур приволік із передпокою барабан; Біфур і Бофур також вийшли і повернулися з кларнетами, які вони залишили біля дорожніх ціпків. Двалін і Балін одночасно сказали: «Пробачте, я залишив свій інструмент на ганку!» — «Прихопіть і мій!» — гукнув Торін. І вони повернулися з віолами завбільшки з них самих і з Торіновою арфою, загорнутою в зелену тканину. То була чудова золота арфа, і ледве Торін ударив по струнах — усі заграли і залунала музика, така незвичайна та солодка, що Більбо забув про все на світі і його понесло кудись на темні терени, де світять чужі місяці, далеко за Річку і дуже далеко від його гобітської нори під Пригірком.

Темрява проникла до кімнати крізь маленьке віконечко на схилі Пригірка, вогонь у каміні ледь мерехтів — був квітень, — а вони все ще грали, й тінь від Гандальфової бороди колихалася на стіні.

Темрява наповнила кімнату, полум'я згасло, тіні щезли, а вони все ще грали. І раптом один по одному затягнули гортанний наспів гномів, який співали в їхніх стародавніх підземних чертогах; ось фрагмент їхньої пісні, якщо тільки це може скидатися на пісню без їхньої музики:

*За млисті й зимні гір хребти,
У прастарих печер роти
Ти нам слід, ледь зблідне схід,
Закляте злото щоб знайти.*

*Там гноми насилали чар
Під молотів дзвінкий удар
У гротах нір у надрах гір,
Де спить усяка темна твар.*

*І королі, й ельфійська знать
Їх витворами дорожать,
І блиск зорі їх зброярі
В меча вправляли рукоять.*

*Твердим драконовим вогнем
Зубці вінчались діадем,
Коваль кує із зір кольє,
Гра сонце й місяць під різцем.*

*За млисті й зимні гір хребти,
У прастарих печер роти
Іти нам слід, ледь зблідне схід,
Щоб наше золото спасти.*

*Різьбили в руднях різьбярі
Зі злота арфи й пугарі,
Пісні тягли, нечутні з мли
Для ельфів і людей вгорі.*

*Коли вітри гули нічні,
Шуміли сосни в вишині —
Вогонь заблис, зайнявся ліс,
Мов смолоскипи осяйні.*

*В долині дзвін гуде в біді,
Обличчя люд підвів бліді,
Драконів гнів — гірш від вогнів —
На їх оселі впав тоді.*

*Гора диміла до зірок,
Настигнув гномів долі крок:
Весь рід до ніг дракона ліг,
Покинувши печерний змрок.*

*За пасма пахмурних вершин,
У млу підземних порожнин
Йти нам слід, ледь зблідне схід,
За злотом, що загарбав він!*

Доки вони співали, гобіт відчув, як його переповнює любов до прекрасних речей, створених умілими руками та магією, люта і ревна любов, жага, що живе в серцях усіх гномів. У ньому прокинулося щось туківське, й він забажав вирушити в путь, аби побачити величні гори, почути шум сосон і водоспадів, дослідити печери й узяти до рук меча замість дорожнього ціпка. Він визирнув у вікно. Понад деревами на темному небі проступили зорі. Він подумав про коштовності гномів, сяючі в північній печері. Зненацька в лісі за Річкою блимнуло полум'я — мабуть, хтось розклав багаття, — й він уявив, як дракони-плюндрувачі приземляються на його тихому Пригірку і палять усе вогнем. Він здригнувся — і дуже швидко знову став просто собі паном Торбином із Торбиного Кута, що під Пригірком.

Він підвівся, весь тремтячи. У голові промайнула невиразна думка принести лампу та дещо виразніша — вдати, що пішов по лампу, заховатися за пивними діжками в пивниці й не виходити, доки гноми не заберуться геть. Раптом він помітив, що музика та спів стихли, а гноми всі як один дивляться на нього, й очі їхні аж сяють у темряві.

— Куди це ви зібралися? — спитав Торін таким тоном, який давав зрозуміти: він здогадався про обидві думки, що промайнули в гобітовій голові.

— Може, принести лампу? — пробелькотів Більбо, ніби виправдовуючись.

— Ми любимо темряву, — сказали гноми хором. — Темрява — для темних справ! До світанку ще багато годин.

— Звісно! — зітхнув Більбо і похапцем сів.

Але його ослінчик кудись подівся, й він опустився просто на камінну решітку, з гуркотом зваливши лопатку та коцюбу.

— Цить! — гримнув Гандальф. — Нехай Торін говорить!

І Торін почав так:

— Гандальфе, гноми та пане Торбине! Ми зібрались у домі нашого друга та спільника, цього незрівнянного і доблесного гобіта — хай ніколи не витреться хутро на його ногах! Хвала його вина й елю! — він зробив паузу, щоби передихнути і почути від гобіта чемну відповідь, але компліменти не справили належного враження на бідолашного Більбо Торбина, який розтулив було рота, щоби запротестувати проти титулу «доблесний», а надто проти «спільника», та не зміг видушити з себе ні звуку, такий він був збентежений.

Тож Торін повів далі:

— Ми зібралися, щоб обміркувати наші плани, нашу тактику, стратегію, засоби та задуми. Незабаром, іще вдосвіта, ми розпочнемо нашу довгу подорож — подорож, із якої дехто з нас (а можливо, й усі ми — за винятком нашого друга і порадника, хитромудрого чарівника Гандальфа) може ніколи не повернутись. Це — урочиста мить. Наша мета, гадаю, добре відома всім. Для вельмишановного пана Торбина та, мабуть, для одного-двох молодших гномів (гадаю, я не помилюся, назвавши, наприклад, Кілі та Філі) ситуація, що склалася, може потребувати короткого пояснення...

Це був Торінів стиль. Він був поважний гном. Якби його не зупинили, він би, мабуть, продовжував у тому самому дусі, доки б аж знемігся, та при цьому так і не сказав би присутнім нічого нового. Та його брутально перервали. Бідолашний Більбо вже не міг терпіти. Почувши «*може ніколи не повернутись*», він відчув, як до його горла підкочується крик, який одразу ж вирвався назовні, наче свист

паротяга, що вилітає з тунелю. Усі гноми підхопилися, перекинувши стіл. На кінчику своєї чарівної патериці Гандальф засвітив блакитний вогонь, і при світлі цього феєрверка всі побачили бідолашного маленького гобіта, котрий стояв навколішках на килимку перед каміном і тремтів, як напіврозтале желе. А тоді впав на підлогу, безперестанку волаючи: «Блискавка вбила, блискавка вбила!» — і це було єдине, чого тривалий час могли домогтися від нього. Тож вони підняли його, перенесли по-далі, до вітальні, поклали на диван, залишивши поруч із ним якесь питво, і повернулися до своїх темних справ.

— Вразливий хлопчина... — промовив Гандальф. — Схильний до кумедних чудернацьких нападів, але один із найкращих — і лютий, немов дракон, якому прищемило хвіст.

Якщо ви коли-небудь бачили дракона, якому прищемило хвіст, вам стане зрозуміло, що то було тільки поетичне перебільшення стосовно будь-якого гобіта, навіть щодо двоюрідного прадіда Старого Тука, Бикореви, який був таким гігантом (як на гобіта), що міг їздити верхи на коні. Це він атакував лави гоблінів із Грім-гори у битві на Зелених Полях і зніс своєю дерев'яною палицею голову їхньому королеві Гольфімбулю. Голова пролетіла сотню кроків у повітрі й закотилася до кролячої нори, тож завдяки цьому і битву було виграно, й одночасно винайдено гру в гольф.

Хай там як, а тим часом розніжений нащадок Бикореви приходив до тями у вітальні. Трохи переcheкавши та хильнувши питва, яке залишили гноми, він підкрався до дверей їдальні, геть зденерований. Говорив Глоїн, і ось що почув Більбо:

— Пхе! — то було якесь пирхання чи щось подібне. — Гадаєте, він годиться? Гандальфові добре говорити, що цей гобіт лютий, але одного такого крику в мить збудження вистачить, аби дракон і його родичі прокинулись і переби-

ли багатьох із нас. Думаю, цей крик був викликаний радше страхом, аніж збудженням! Правду кажучи, якби не знак на дверях, я був би певен, що ми помилилися хатою. Щойно я побачив маленького чоловічка, котрий підстрибував і сопів у дверях, як у мене з'явилися сумніви. Він схожий радше на бакалійника, ніж на зломщика!

Тут пан Торбин потягнув двері на себе й увійшов. Турківська порода перемогла. Він раптом відчув, що міг би обійтися без ліжка та сніданку, тільки би його вважали люти-м. Як на *«чоловічка, котрий підстрибував у дверях»* це його насправді майже розлютило. Багато разів опісля торбинська його половина шкодувала про його тодішній вчинок і він казав собі: «Більбо, ти був дурнем, ти сам вибрав свій шлях і сам устрягнув у це».

— Пробачте, — сказав він, — що я підслухав ваші слова. Не буду вдавати, що збагнув суть сказаного, а надто вашу заувагу про зломщика, проте мені здається, що я маю рацію, гадаючи (це він називав «триматися з гідністю»), ніби ви вважаєте мене ні на що не здатним. Я доведу вам протилежне. На дверях у мене немає ніякого знака (вони пофарбовані тиждень тому), і я цілком певен, що ви помилилися хатою. Щойно я побачив на ганку ваші кумедні личка, як у мене з'явилися сумніви. Проте поведіться так, ніби все правильно. Лишень скажіть мені, що́ треба зробити, — і я спробую, навіть якщо мені доведеться вирушити звідси на Крайній Схід і вступити у бій із дикими зміями-перевертнями у Крайземній Пустелі. Колись у мене був прапрапрадід, Бикорева Тук, так він...

— Так-так, але це було давно, — втрутився Глоїн. — Я говорив про вас. І я запевняю, що на ваших дверях таки є позначка — саме та, якою користуються (чи користувались у минулому) ваші колеги. *«Зломщик візьметься за пристойну роботу, бажано ризиковану та за гідну винагороду»*, — ось як це зазвичай читається. Ви можете сказати *«експерт із полювання за скарбами»* замість *«зломщик»*, якщо вам

так більше подобається. Деякі так себе і називають. Для нас це одне й те саме. Гандальф розповів нам, що в цих краях є відповідний фахівець, котрий терміново шукає роботу і влаштовує зібрання — тут, у середу, за вечірнім чаєм.

— Звісно, позначка є, — підтвердив Гандальф. — Я сам зробив її. З дуже вагомих міркувань. Ви просили мене знайти чотирнадцятого учасника для вашої експедиції, і я обрав пана Торбина. Хай тільки хтось скаже, що я обрав не того чи привів вас не туди, — і залишитеся при числі «тринадцять» і скуштуєте різних лих досхочу або повернетесь додому копати вугілля.

Він так сердито насупив брови у бік Глоїна, що гном утиснувся у спинку стільця; а коли Більбо спробував розкрити рота, щоби щось запитати, Гандальф повернувся до нього і нахмурився ще дужче, настовбурчивши кошлаті брови, так що Більбо лише стиснув губи, клацнувши зубами.

— От і добре, — промовив Гандальф. — Годі вже сперечатись. Я обрав пана Торбина, і цього має бути досить для всіх вас. Якщо я сказав, що він Зломщик, то він таки Зломщик чи буде ним, коли настане його час. У ньому закладено набагато більше, ніж ви можете здогадуватись, і далєбі більше, ніж гадає він сам. Можливо, ви будете до кінця життя дякувати мені за нього. А тепер, Більбо, мій хлопчику, принеси-но лампу та присвіти нам трохи!

На столі, під великою лампою з червоним абажуром, Гандальф розстелив шматок пергаменту, схожий на мапу.

— Це накреслив Трор, твій дідусь, Торіне, — відповів він на збуджені вигуки гномів. — Це план Гори.

— Не думаю, що це нам дуже допоможе, — сказав Торін розчаровано, кинувши погляд на стіл. — Я досить добре пам'ятаю Гору та довколишні землі. І я знаю, де є Морокліс і Сухі Вересовища, де водилися дракони.

— Тут позначений червоним дракон на Горі, — доки-

нув Балін, — але його буде досить легко знайти і без мапи, якщо ми тільки доберемося туди.

— Є одна деталь, якої ви не врахували, — сказав Гандальф, — це таємний вхід. Бачите цю руну на західному схилі та руку над іншими рунами, яка вказує на неї? Вона позначає підземний хід до Нижніх Зал.

(Погляньте на мапу вкінці цієї книжки, і ви побачите там ці руни.)

— Колись він і справді міг бути таємним, — сказав Торін, — але звідки ти знаєш, що він лишився таким і досі? Старий Смог прожив там досить довго, щоб обстежити ці печери вздовж і впоперек.

— Так, але не міг скористатися ним довгі роки.

— Чому ж?

— Тому що хід занадто вузький для нього. «П'ять футів заввишки двері, троє пліч-о-пліч пройдуть крізь них», — кажуть руни, тож Смог не міг пролізти в такий отвір, навіть коли був маленьким дракончиком, а тепер, коли він пожер стільки гномів і людей із Долу, — й поготів.

— А мені здається, що це доволі широка нора, — писнув Більбо (він нічого не тямив у драконах — лишень у гобітських норах). У ньому знову прокинулися збудження та цікавість, і він забув, що йому краще не роззявляти рота. Він любив мапи, й у його передпокої висіла велика мапа Околиць, де всі його улюблені доріжки для прогулянок було позначено червоним чорнилом. — Як такі великі двері можна від когось приховати, не кажучи вже про дракона? — спитав він.

Не забувайте, що він був лише маленьким гобітом.

— По-різному, — відповів Гандальф. — Але як вони приховані насправді, ми дізнаємося тільки тоді, коли побачимо їх на власні очі. За написами на мапі я припускаю, що двері замкнено та замасковано під схил Гори. Це звичайний метод гномів — гадаю, я маю рацію, хіба ні?

— Авжеж, — погодився Торін.

— Окрім того, — вів далі Гандальф, — я забув згадати, що до мапи додано ключ, прецікавий маленький ключик. Оцей! — він простягнув Торінові срібного ключа з довгим стрижнем і химерною борідкою. — Бережи його!

— Ще б пак! — пожвавішав Торін і причепив ключа до гарного ланцюжка, який висів у нього на шії, ховаючись під курткою. — Тепер наше становище починає виглядати більш обнадійливо. Останні відомості повернули все на краще. Досі ми не розуміли, з чого починати. Ми думали вирушити на Схід, якомога тихіше та обережніше, й дійти до Довгого Озера. Та потім почалися би неприємності...

— Задовго до того, — хто-хто, а я дещо знаю про шляхи, які ведуть на Схід, — перервав його Гандальф.

— Звідти ми могли би рушити вгору Бистрицею, — вів далі Торін, не зважаючи на його репліку, — і далі до руїн Долу — старого міста в долині біля підніжжя Гори. Та нам — жодному з нас — не до вподоби ідея йти через Головну Браму. Ріка витікає просто з-під неї й тече крізь велику ущелину на південному схилі Гори, і звідти ж вилітає дракон — занадто часто, якщо він не змінив своїх звичок.

— Це недобре, — сказав Гандальф, — і тут не обійтися без могутнього воїна, навіть героя. Я намагався розшукати його, та воїни заклопотані двобоями між собою в дальніх землях, а в цих околицях героїв негусто — або їх просто не знайти. Мечі в цих краях переважно тупі, сокири використовують, аби рубати дерева, а щити — замість колик або покришок для посуду, та й дракони, ніби для загальної зручності, десь далеко (і тому їх вважають легендарними). Через це я й вибрав *зломщика* — а надто коли згадав про існування Бічного Входу. І ось він, наш маленький Більбо Торбин, зломщик власною персоною, зломщик над зломщиками. Тож продовжуймо і складімо план.

— Що ж, — сказав Торін, — дуже добре, якщо при

цьому зломщик-експерт підкине нам якісь ідеї чи пропозиції. — Він обернувся з глузливою чемністю до Більбо.

— Спершу я би хотів трохи більше дізнатися, про що йдеться, — промовив Більбо, відчуваючи цілковите збен-теження та легке тремтіння в животі, однак туківська жилка змусила його вести далі. — Маю на увазі — про золото, і про дракона, і про все інше, і як золото там опинилось, і кому воно належить, і про все-все.

— Щоб ви мені були здорові! — вигукнув Торін. — Хіба ви не бачили мапи і не чули нашої пісні? І хіба ми не говорили про все це не одну годину?

— Все одно, я би хотів, щоб усе було просто і ясно, — сказав Більбо вперто, прибравши ділового вигляду (його він зазвичай приберігав для тих, хто намагався позичити в нього грошей) і роблячи все можливе, щоби здаватися тямушим, обачним і досвідченим — згідно з Гандальфовими рекомендаціями. — Також я хотів би довідатися про ризики, непередбачувані витрати, скільки це потребуватиме часу, якою буде винагорода тощо. — Цим він хотів сказати: «Що з того матиму я і чи повернусь я живим?»

— Що ж, гаразд, — сказав Торін. — Багато років тому, за часів мого діда Трора, нашу родину витіснили з Далекої Півночі і їй довелося повернутися з усіма багатствами та знаряддями праці до Гори, позначеної тут на мапі. Гору відкрив мій далекий предок, Траїн Перший, але цього разу гноми з нашого роду влаштували там копальні, проклали тунелі й поробили просторіші зали та більші майстерні, — а до всього, гадаю, вони знайшли чимало золота і самоцвітів. Хай там як, але вони неймовірно розбагатіли та прославились, а мій дід знову став Королем під Горою і його вельми шанували смертні люди, котрі жили південніше і поступово розселились угору по Бистриці й у долині, над якою нагусала Гора. Ось тоді вони й побудували там веселе місто Діл. Їхні королі зазвичай посилали по наших ковалів і навіть найменш вправних винагороджували

по-королівськи. Батьки охоче віддавали нам своїх синів у науку і щедро платили, особливо харчами, тож ми не мали клопоту вирощувати чи здобувати щось собі до столу. Загалом, для нас то були благословенні дні, навіть у найбідніших водилися грошенята, а ще було багато вільного часу, щоби робити прекрасні речі просто для забави, не кажучи вже про неперевершені чарівні іграшки, рівних яким не знайти в нинішньому світі. Тож чертоги мого дідуся були повні-повнісінькі зброї, коштовностей, келихів і всіляких різьблених штуківин, а іграшковий ярмарок у Долі був чудом Півночі.

Безперечно, це й привабило дракона. Дракони, як ви знаєте, крадуть золото й самоцвіти в людей, ельфів і гномів — на кого натраплять, — а потім охороняють награбоване все своє життя (тобто практично вічно, якщо тільки їх не уб'ють), але ніколи не побавляться навіть мосяжним перстеником. Та й узагалі вони ледве чи знають, що таке добре попрацювати для себе (хоча зазвичай мають добре уявлення про поточні ринкові ціни), і не можуть зробити навіть такої дрібниці, як припасувати на власному панцирі відстовбурчену лусочку. За тих часів на Півночі була сила-силенна драконів, а золота, напевно, ледве чи прибувало, бо одні гноми втекли на Південь, інших повбивали, і загальна руїна та спустошення, вчинені драконами, набули загрозливих розмірів. Так-от, був тоді особливо зажерливий, могутній і злий змії на ім'я Смог. Одного дня він знявся в повітря і полетів на південь. Перше, що ми почули, це був шум, ніби гул урагану, що йшов із півночі, а ще сосни на Горі зарипіли та затріщали під вітром. Пощастило тим гномам, котрі були за межами Гори (мені теж поталанило — я був добрим парубком, любив пригоди і завжди блукав околицями, що й урятувало мені життя того дня), — так-от, із чималої відстані ми побачили, як дракон приземлився на нашу Гору в стовпі полум'я. Потім він сповз схилом донизу, а коли дістався до лісів — вони зайнялися. Тоді в

Долі закалатали всі дзвони, а воїни взялися до зброї. Гноми вибігли зі своєї великої брами, та на виході на них чекав дракон. Ніхто з наших не врятувався. Ріка запарувала, імла спустилася на Діл, і в цій імлі дракон напав на воїнів і винищив майже всіх — звичайна печальна історія, доволі буденна на ті часи. Тоді він повернувся, проповз крізь Головну Брану і спустошив усі зали, ходи та переходи, тунелі, пивниці, чертоги та галереї. Після того в Горі не залишилося жодного живого гнома, а всі наші багатства дракон забрав собі. Напевно — бо так уже у драконів заведено — він склав їх у велику купу десь глибоко під землею і спить на ній, як на ложі. Згодом він не раз виповзав крізь велику брану, нападав під покровом ночі на Діл і викрадав собі на харч людей, особливо дівчат, — і так тривало доти, аж доки Діл перетворився на руїну, а люди або вимерли, або порозбігалися. Що там коїться зараз, я достеменно не знаю, та не думаю, щоб хтось відважився оселитися біля Гори — ближче, ніж на дальньому боці Довгого Озера.

Ми, жменька гномів, котрі були у безпеці, сиділи, оплакуючи загиблих, у нашій криївці та проклинали Смога; і раптом з'явилися мої батько та дід із обсмаленими бородами. Вони були дуже похмурі й мовчазні. Коли я запитав, як вони вибралися звідти, вони звеліли мені прикусити язика і сказали, що одного дня, у слухний час, я про це дізнаюся. Потім ми подалися геть, не придумавши нічого кращого, як блукати по різних землях, і мусили заробляти собі на прожиток — причому досить часто нам доводилося принижуватися до ковальських робіт і навіть видобутку вугілля. Та ми ніколи не забували про вкрадені у нас скарби. І навіть тепер, коли ми, треба визнати, чимало навідкладали і вибралися зі злиднів, — тут Торін погладив золотого ланцюжка, що висів у нього на шиї, — ми все ще не втрачаємо надії повернути свої багатства і помститися Смогові — якщо вдасться.

Я часто запитував себе, як утекли мій батько та дід. А тепер розумію, що в них був свій Бічний Вхід, про який знали тільки вони. Очевидно, вони й накреслили мапу, та я хотів би знати, як нею заволодів Гандальф і чому вона не перейшла у спадок мені, законному спадкоємцеві.

— Я не «заволодів нею», мені її дали, — відказав чарівник. — Твого діда Трора, як ти знаєш, убив у копальнях Морії гоблін Азог.

— Так, хай буде прокляте його ім'я! — вигукнув Торін.

— А Траїн, твій батько, подався світ за очі 21 квітня — минулого четверга саме виповнилося сто років із того дня, — й відтоді ти його більше не бачив...

— І це правда, — підтвердив Торін.

— Отож, твій батько і дав мені мапу, щоб я передав її тобі. І якщо я обрав для цього саме такий час і спосіб, то ледве чи ти можеш мені дорікнути, зваживши на всі турботи, яких я зазнав, розшукуючи тебе. Твій батько вже не міг пригадати власного імені, коли вручав мені пергамент, а твого не називав мені ніколи. Тож за все це, гадаю, ти маєш мені красно подякувати! Ось, тримай, — сказав він, простягаючи мапу Торінові.

— Не розумію, — пробурмотів Торін, і Більбо відчув, що йому хочеться сказати те саме. Пояснення не виглядало ясним.

— Твій дід, — проказав чарівник повільно та похмуро, — перш ніж податися до копалень Морії, передав цю мапу на збереження своєму синові. Коли твого діда вбили, твій батько вирушив світ за очі, щоби пошукати з її допомогою щастя; на його долю випало чимало різних негараздів, але до Гори він так і не дістався. Я зустрів його в темниці Чорно-книжника — не знаю лише, як він туди потрапив.

— А ви що там робили? — запитав Торін, затремтівши, й усі гноми аж здригнулися.

— Нічого такого, про що ти подумав. Я дещо з'ясував, як звичайно, — і до чого ж огидною та небезпечною

справою це виявилось... Навіть я, Гандальф, сам ледве втік. Я намагався врятувати твого батька, та було вже запізно. Він уже був несповна розуму і марив, забувши майже про все, крім мапи та ключа.

— Ми вже давно поквиталися з гоблінами Морії, — сказав Торін, — тепер настав час узятись і за Чорнокнижника.

— Не кажи дурниць! Такого ворога годі подолати всім гномам, разом узятим, якщо їх іще можна зібрати докупі з усіх чотирьох кінців світу. Єдине, чого бажав твій батько, — це щоби його син порадив собі з мапою та скористався ключем. Дракон і Гора — це для тебе забагато!

— Послухайте, послухайте! — подумав Більбо і випадково випалив це вголос.

— Послухати що? — гукнули вони всі разом, зненацька повернувшись до нього, а він був такий збуджений, що відповів:

— Послухайте, що я маю сказати!

— І що ж? — запитали вони.

— Ну, я хотів сказати, що вам слід піти на Схід і роздивитися там. До того ж, існує Бічний Вхід, а драконові, гадаю, часом треба поспати. Якщо ж ви довгенько посидите на порозі, то, можливо, щось та спадє вам на думку. А взагалі, не знаю, як вам, а мені здається, що для однієї ночі вже досить балачок, — якщо ви розумієте, що я маю на увазі. Як щодо ліжка та раннього підйому і всього такого іншого? Я нагодую вас добрим сніданком, перш ніж ви рушите в путь.

— Перш ніж *ми* рушимо — гадаю, ви це хотіли сказати, — виправив його Торін. — Хіба ви не зломщик? І хіба сидіти на порозі — це не ваш фах, не кажучи вже про те, щоби прократатися за двері? Та я згоден щодо ліжка і сніданку. Перед мандрівкою я завжди залюбки з'їдаю шестеро яєць із шинкою — смажених, а не зварених «у мішечку», та пильнуйте, щоби жовтки не порозтікалися!

Після того, як інші гноми теж розпорядилися щодо сніданку, навіть не сказавши «будь ласка» (це дуже роздратувало Більбо), всі встали з-за столу. Гобітові ще треба було десь їх розмістити, він відвів для них усі гостьові кімнати, постелив на фотелях та диванах, і лише коли всі повлягалися, сам уклався у своє ліжечко — дуже стомлений і не вельми щасливий. Єдине, що він твердо вирішив, — це в жодному разі не вставати надто рано, щоби готувати для всіляких там зайд їхні нещасні сніданки. Туківська кров угамувалась, і тепер він не був цілком певен, що збирається вранці в якісь мандри.

Коли він лежав у ліжку, йому було чути, як Торін іще мугикав сам до себе в найкращій зі сусідніх спалень:

*За млисті й зимні гір хребти,
У прастарих печер роти
Йти нам слід, ледь зблідне схід,
Щоб наше золото знайти.*

Більбо заснув під це мугикання, і воно навіяло йому дуже незатишні сни. Коли він прокинувся, сонце вже давно зійшло.

✎ KIM
 PMP
 LPPRACHN
 MPMRI-TRMIM
 KMY-M-KMY
 KRMIMM-IRIA
 TAY: .P.P.

↑ На Сході лежить
 там осіжок

Самотня
 Тора
 ✎ ✎ ✎

Тут за давнини
 Король піг

Далеко
 на Нівноті
 лежать

← Сірі Тори
 та Сухі Вересовища,
 звідки нагринули

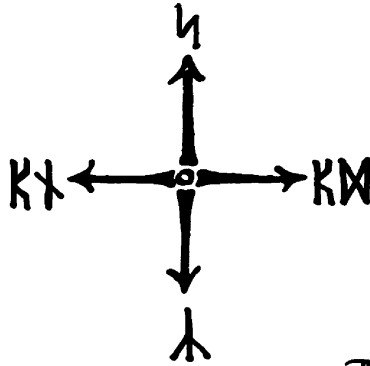
Великі Змії

Мана Трора

↓ На Заході лежить

Залізний Кряж,
Даїна

Тут сугів Тіріон,
Володар Доу

Тут
починається
Довге
Озеро

сугів Траїн,
Торою

Бистриця

Драконове Пустище

УТТМ. КРА. ЧИРМАН
ННМН. Р. МЕРИП. МММ
ЧУМТ. АННМММ. МРИМ
Л. КРА. АУТМ. ЧММ
КРМН. ИМ. МНТММ
МНМ. ЧНКРАТН. АМММ

В Естароті
на Довгому Озері
мешкають люди

Великий Морок-ліс,
там водяться павуки

